

MØGELKÆR

Møgelkær ligger på et skrånende terræn ned mod Skjold å. Landsbyen har navn fra engene her, idet møgel er det samme som mere - altså store enge. Landsbyen præges i dominerende grad af statsfængslet (Møgelkær Gods) og dets mange og store bygninger.

Landsbyen er omfattet af kommuneplanens retningslinjer for kulturmiljøer samt af kommuneplanens landsbykatalog.

Møgelkær - herregård

Møgelkær gods er en gammel herregård i Bjerre Herred. I år 1408 overdrog ridderen Jep Kalv Møgelkær til Roskildebispens Peder Jensen Lodehat. Gården er gennem tiden blevet ejet af forskellige adelige slægter – bl.a. kan fremhæves søhelt og rigsråd Otte Rud.

Den sidste egentlige herremand på Møgelkær var rigsråd Henrik Rantzau, der året før sin død solgte Møgelkær til grev Mogens Friis, hvor den fra 1674 fungerede som allodialgods under Frijsenborg (Allodialgods er en fri ejendom modsat de adelige len. Dvs. en ejendom som en person - ud over at besidde et len - ejer frit ifølge de danske adelsprivilegier af 1671). Frem til 1760 fungerede Møgelkær som avlsgård under Boller (som også hørte under Frijsenborg), herefter blev den – sammen med Boller – enkesæde for grevskabet. Fra 1844 blev Møgelkær indlemmet i grevskabet indtil den efter lensafløsningen i 1919 overgik til fri ejendom og i 1922 blev solgt.

Møgelkær - i statens eje

I 1939 blev yderligere 200 tønder land udstykket til husmandsbrug, da staten købte Møgelkær. Gården blev nu lavet om til ungdomslejr og arbejdslejr for ledige. Kort tid inden Tysklands overgivelse i Anden Verdenskrig husede Møgelkær et par tusinde norske og danske fanger, som var blevet overflyttet fra Tyskland efter Bernadottes aktioner og var således gennemgangslejr for norske og danske hjemsendte koncentrationslejr-fanger - sendt hjem med »De hvide busser«.

Efter befrielsen blev Møgelkær anvendt som varetægtsfængsel i forbindelse med retsopgøret, men etableredes ret hurtigt som straffelejr for de yngste af de domfældte med plads til 400-500 indsatte.

Fra sommeren 1948 overgik Møgelkær til at være fængsel for unge, tidligere straffede fængselsdømte og fra 1954 som åbent ungdomsfængsel med plads til 92 indsatte.

I 1996 blev stedet et regulært statsfængsel, hvor antallet og typen af de indsatte har varieret. I år 2000 blev der åbnet en kvindeafdeling med 25 pladser og i 00'erne fik Møgelkær bl.a. flere pladser til behandling af narkomaner.

Møgelkær fungerer i dag som uddannelsessted for fængselsbetjente samt huser igen - efter en kortere periode uden fængselspladser – et åbent afsnit med 66 pladser.

Fængsler er i kraft af deres samfundsmæssige funktion med til at fortælle historien om vores samfund og den måde vi til enhver tid indretter det på. Møgelkær bærer på en vigtig historie i forhold til de institutioner, der er og har været i Bjerre Herred.

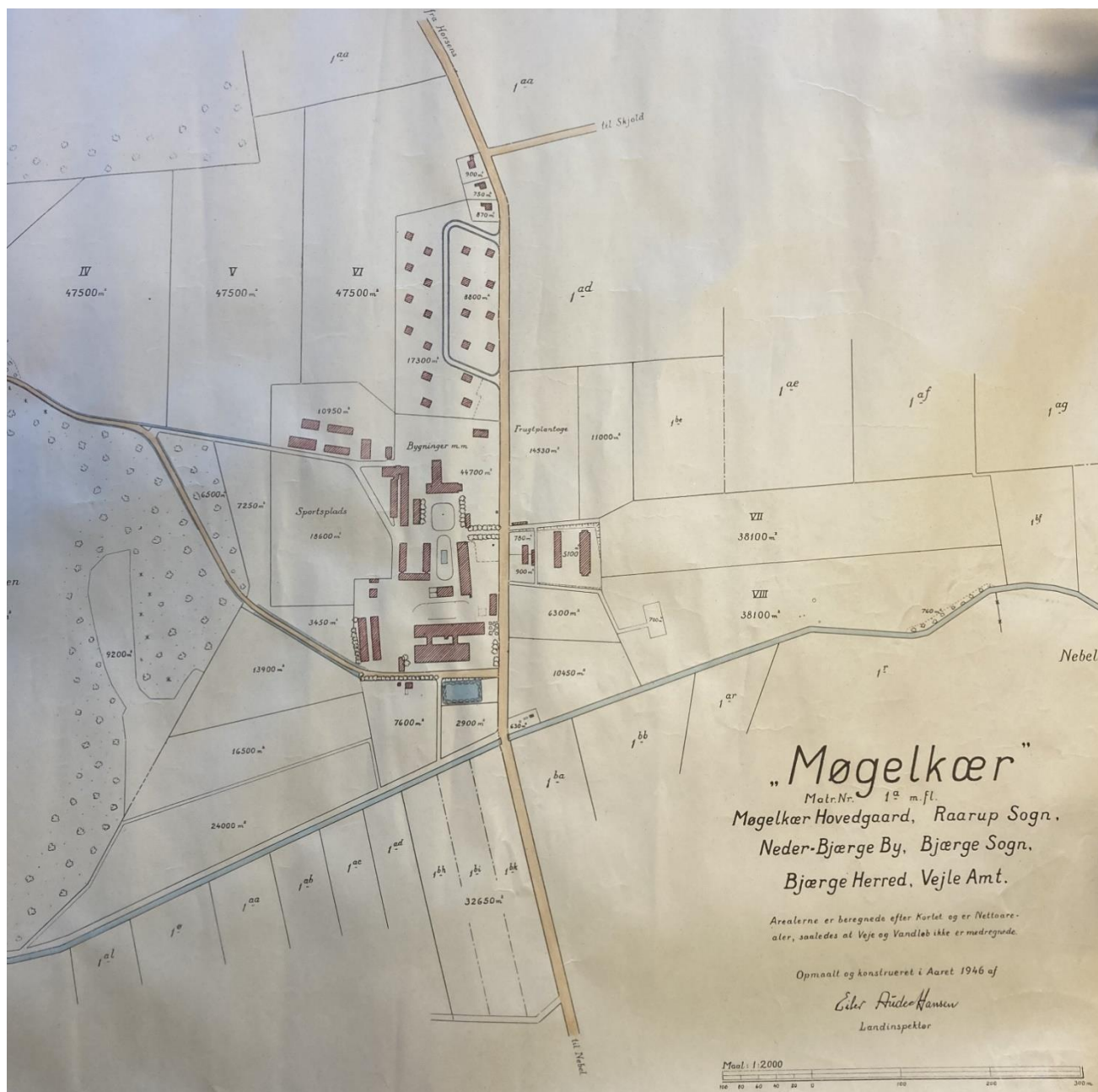
Det er således ikke kun Møgelkærs fortid som herregård, der er interessant i et kulturhistorisk perspektiv, men i lige så høj grad historien om den tid i Møgelkærs historie, hvor staten har ejet bygningen og blandt andet brugt den til fængsel (Møgelkær er udpeget som kulturmiljø i Hedensted Kommunes kommuneplan).

I Bjerre Herred ligger udover Møgelkær også den gamle herredsret i Bjerre (bygningsfredet), og på Bråskovgård oprettede justitsminister P.A. Alberti først opdragelsesanstalt og siden blev der oprettet en lukket afdeling (omfattet af lokalplan med bevarende bestemmelser).

Historien om fængslet på Møgelkær føjer sig således ind i historien, om hvordan samfundet tager sig af dem, der ikke lige passer ind i samfundets regler til forskellige tider.

Møgelkær – tjenesteboliger

Efter krigen i 1945/46 – i forbindelse med, at Møgelkær overgik til at være fængsel, blev der behov for at opføre boliger til fængslets ledende funktionærer.

Kort over Møgelkær opmålt i 1946. Nord for hovedbygningen ses tjenesteboligerne mens fængslets øvrige bygninger ligger vest og syd for den gamle hovedbygning. De gamle avslænger fra herregårdens tid, blev i den første tid anvendt i regi af fængslet, men brændte i 1947.

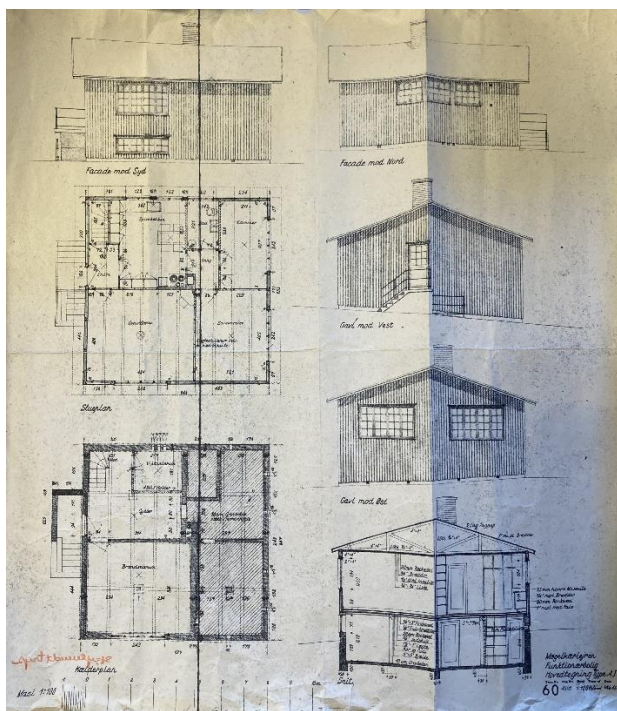
Landsbyen

Området med små træhuse kaldes i daglig tale for Landsbyen. Husene er opført som tjenesteboliger til ledende funktionærer/tjenestemænd, som havde bopælspligt. Det var personer som overvagtmasteren, køkkenmesteren m.fl., der skulle have stillet en bolig til rådighed. Det er blevet sagt, at det var fangerne, der gravede ud til husene, men det er ikke bekræftet af skriftlige kilder.

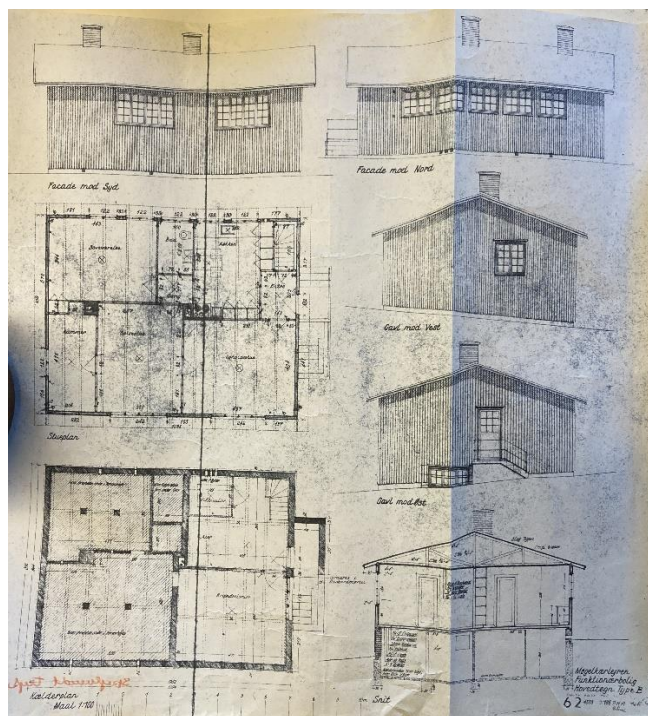
En gang om året blev husene gennemgået fra central hånd. 10% af huslejen blev hver måned sat af til vedligehold og ved tilsynet kunne nogle af pengene frigives til istandsættelse.

Når man holdt op med at arbejde ved Møgelkær, blev man opsagt og skulle fraflytte indenfor 3 måneder.

Der blev opført huse af to typer, begge med halv kælder, der indeholdt brændselsrum, et rum til cykler samt et viktualierum. Type A1, som var den mindste indeholdt i stueplan: Entre, spisekøkken, opholdsstue, soveværelse, gang og bad, mens den lidt større type B også havde spisestue og to skorstene.

Tjenestebolig type A1

Tjenestebolig type B

I Landsbyen havde man fælles vaskehus og i en periode også fælles telefonboks, som kun de, der boede i Landsbyen havde nøgle til.

Tjenesteboligerne var hjem for den ledende fængselsansatte og hans familie. Husene blev oprindeligt opvarmet med tørv og brænde. Tørv blev hentet i mosen ved Møgelkær og et hus kunne opvarmes for omkring 67 kr. om året. Der var en pejs i stuen, et komfur i køkkenet og på badeværelset var en ovn med indbygget varmtvandsbeholder.

De første funktionærer der flyttede ind, skulle selv aptere med skabe og lignende.

Privatfoto fra Landsbyen, ukendt årstal.

Husene ligger på en lerbanke og derfor kunne det ske, at lyskasserne til kældrene skred fra husene, så der opstod sprækker. Det samme gjorde sig gældende for en tilbygning til en af husene, der både skred lidt ud og sank. Måden man løste problemet, var ved at tage en donkraft og løfte tilbygningen op og så lægge nogle brædder under, når tilbygningen med nogle års mellemrum skred lidt.

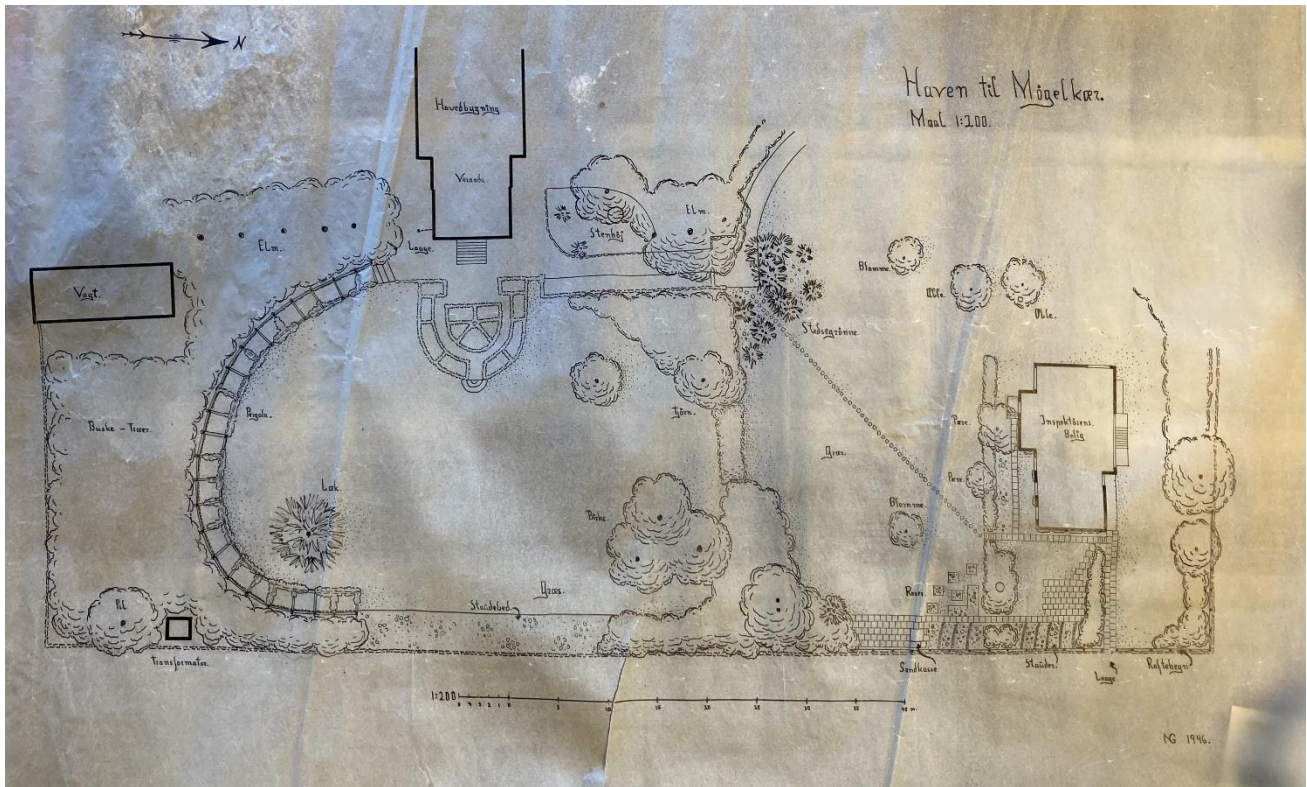
Boligerne har været anvendt til tjenesteboliger frem til bopælspligten blev ophævet. Nogle tjenestemænd blev boende også efter at husene blev lejeboliger på mere almindelige vilkår. I 2021 blev nogle af boligerne udbudt til frit salg gennem statens ejendomsselskab Freja. De boliger, som ligger nærmest fængslet. Møgelkærsvinget Nr. 1, 3, 5, 7, 9, 11, 15, 19, 23 tilhører stadig staten/kriminalforsorgen, mens Møgelkærsvinget nr. 4, 6, 8, 10, 12, 13, 17, 21 i dag er private ejerboliger.

Fotografiet må være fra 1946. I øverste venstre side af billedet ses tjenesteboliger i Landsbyen under opførelse

Andre tjenesteboliger

Fængselsinspektøren boede til at starte med ovenpå hovedbygningen indtil der blev opført en inspektørbolig på Møgelkærvej nr. 17. Inspektørboligen havde have helt ned til hovedbygningen. Haven var smukt anlagt og blev passet af Fængselsvæsenet.

De to gule stenhuse på Møgelkærvej 19 & 21 er ligeledes opført som tjenesteboliger. Nr. 19 til overvagtmasteren og nr. 21 til viceinspektøren. De to står i BBR som opført i 1941, mens Møgelkær var arbejdslejr for unge arbejdsløse.

Møgelkær – i dag

Kun få af tjenesteboligerne er forsvundet gennem tiden, hvorfor boligmiljøet fremstår meget velbevaret i sin struktur og boligerne har bevaret deres udtryk. Selvom mindre udvidelser er foretaget på enkelte huse, er det sket i respekt for deres oprindelige byggestil og materialevalg.

Foto september 2022 Et kig ned mod Møgelkærsvinget 5 og 7

Foto september 2022 Møgelkærsvinget 21 og 23

Foto september 2022 Møgelkærsvinget 10 og 12

Foto september 2022 Møgelkærsvinget 12, 8 og 4 ankomsten til Møgelkær som i dag fungerer som både uddannelsessted og fængsel.

Møgelkærvej 21 opført som bolig for viceinspektøren på Møgelkær.

Det fælles vaskehus for "landsbyens" beboere blev revet ned i 2020. Vaskehuset var ikke som de andre huse opført i træ og det har været der fra starten i 1946 vides ikke.

Foto oktober 2020 Det tidligere fælles vaskehus, som i mange år havde stået ubenyttet hen, blev revet ned i slutningen af året 2020.

Hvorfor er der behov for en lokalplan og hvad bør den tage hensyn til

En lokalplan bør således sikre det særlige institutionelle og sociale miljø, som Møgelkær udgør både i forhold til bevaring og udvikling.

Miljøet er sårbart over for ændringer i arkitektur og miljø, hvorfor en lokalplan bør tage højde for, at der sammen med de udviklingsmuligheder, som der måtte være behov for, også sikrer bevaring af det unikke miljø, som herregården, nogle af de institutionelle bygninger samt tjenesteboligerne udgør.

Langt de fleste af de små træhuse på Møgelkærsvinget er ligger stadig på deres plads i overensstemmelse med den originale oversigtstegning og udgør med deres klart aflæselige bebyggelsesstruktur og arkitektur en meget velbevaret helhed, der bør sikres.

En kommende lokalplan bør derfor med restriktive bevarende bestemmelser sikre de meget karakteristiske træhuse på Møgelkærsvinget med deres bebyggelsesplan, arkitektur og materialevalg, så de også fremover vil udgøre det helt særlige beboelsesmiljø med tilknytning til Møgelkærs historie.

Det ombyggede gods fra 1860'erne ses stadig markant i avlsbygningerne og stuehuset, som nu fungerer som fængslets administrationsbygning. Disse bygninger er særligt bevaringsværdige som kulturhistorisk minde om tiden som landbrugs- og skovbrugsmæssigt drevet gods. En lokalplan bør sikre, at man også fremover vil kunne aflæse Møgelkærshistorie, som en herregård i Bjerre Herred med rødder tilbage i 1400-tallet.

Bygningerne på fængslets arealer er meget forskellige, og flere er bygget om og derved tilpasset fængslets særlige og skiftende behov. En lokalplan bør sikre, at Møgelkær også fremover kan udvikle sig som fængsel og uddannelsesinstitution med de rammer som kræves, dog med hensyntagen til de ovenfor beskrevne historiske hensyn.